

Rzeszów, 30 kwietnia 2020 r.

prof. nadzw. dr hab. Sabina Grabowska
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja
rozprawy doktorskiej Pana mgr Kamila Stępnia
„Partycypacja społeczna w procesie stanowienia prawa w Konfederacji
Szwajcarskiej” Białystok 2019, ss. 414
przygotowanej pod kierunkiem
Pana dr hab. Grzegorza Kryszenia, prof. UwB
na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

1. Wybór tematu i tytuł rozprawy

W świadomości społecznej, pomimo głozonego publicznie sceptycyzmu, zakorzeniona jest potrzeba istnienia instytucji demokracji bezpośredniej, a nie tylko pośredniej. Wpływa to korzystnie na możliwość ustanowienia mechanizmów partycypacji obywateli we współczesnych systemach ustrojowych. We współczesnej Europie trudno znaleźć państwo, które nie posiadałoby w swym prawodawstwie choćby jednej z form demokracji bezpośredniej.

Szwajcaria zwana jest kolebką demokracji europejskiej. Jako państwo o najdłuższej tradycji korzystania z form demokracji bezpośredniej jest państwem federalnym, ale jej system władzy ma formę rozproszoną. Kantony i społeczności lokalne cieszą się znaczną autonomią, nie spotykana w takiej skali w innych państwach federalnych. Główne partie polityczne partycypują w sprawowaniu władzy wykonawczej na wszystkich szczeblach. W wielu ważnych kwestiach ostateczna decyzja należy jednak do samych obywateli. To rozproszenie władzy jest szwajcarskim sposobem radzenia sobie z problemem różnorodności kulturowej.

Dominującymi formami demokracji bezpośredniej są: inicjatywa ludowa i referendum. Oczywiście w Szwajcarii nie ograniczono się tylko do tych dwóch form, dlatego też funkcjonują tam zgromadzenia ludowe, konsultacje

społeczne i wiele innych, mniej sformalizowanych form bezpośredniego udziału obywateli i mieszkańców Szwajcarii w życiu politycznym. Ostatnio, w związku z licznymi referendum i innymi głosowaniami ludowymi, można zaobserwować „zmęczenie” obywateli demokracją bezpośrednią. Przejawia się ono w coraz niższej frekwencji w wyborach i innych głosowaniach.

Inicjatywy ludowe, jak twierdzi W. Linder, poprzez swój innowacyjny efekt „umożliwiają wstawienie do politycznej agendy nowych kwestii, które albo odbiegają od tego, co aktualnie stanowi przedmiot troski, albo są pomijane przez polityczny establishment. Inicjatywy mogą powodować przyspieszenie procesów instytucjonalnych, gdy użyte są w celu poparcia innowacji, których życzy sobie rządowa koalicja (...). Inicjatywy umożliwiają wyrażenie niezadowolenia z establishmentu, co może prowadzić do zmian polityki wewnątrz rządzącej koalicji” (W. Linder, *Demokracja szwajcarska. Rozwiązywanie konfliktów w społeczeństwie wielokulturowym*, tłum. Z. Pucek, Rzeszów 1996, s. 164).

Zwolennicy referendum twierdzą, iż jest to „najbardziej demokratyczna forma sprawowania rządów, która w swym założeniu nie ma rozstrzygać konfliktów powstałych między członkami ciał przedstawicielskich, a dać pełny wyraz woli suwerena” (M. Jabłoński, *Referendum de lege lata i de lege ferenda*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, no 2047, „Przegląd Prawa i Administracji”, T. XXXIX, Wrocław 1997, s. 78.). Stwarza suwerenowi możliwość „osobistego przejawiania swej woli w sprawach dla niego istotnych. Pozwala to (...) na uniknięcie nie zawsze rzetelnych i trafnych zabiegów interpretujących wolę narodu w konkretnych kwestiach.” (A. Kulig, B. Naleziński, *Referendum w systemie ustrojowym Polski*, „Przegląd Sejmowy”, nr 5, 1996, s. 23, 24). Już samo przeprowadzenie referendum ma istotne znaczenie dla politycznej edukacji zbiorowego podmiotu suwerenności i dla tworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto partycypacja obywateli w decydowaniu o sprawach publicznych może wpływać na lepsze zrozumienie złożoności oraz istoty „sztuki rządzenia”.

Inicjatywa ludowa stoi na początku kreowania wyrazu woli politycznej obywateli państwa. Natomiast referendum stanowi zwieńczenie tegoż procesu. Inicjatywa rozpoczyna procedurę zmierzającą do zmiany obowiązującego

prawa, a dzięki referendum projekt zostaje usankcjonowany (D. Thürer, *Institucje demokracji bezpośredniej w Szwajcarii*, [w:] *Tworzenie prawa w demokratycznym państwie*, pod red. H. Suchockiej, Warszawa 1992, s. 198).

Dlatego też z uznaniem należy się odnieść do wyboru tematu rozprawy doktorskiej przez Pana mgr Kamila Stępniaaka. Uważam, że tematyka przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej została dobrana właściwie, a poruszane zagadnienia w pełni odpowiadają jej tytułowi.

2. Metody badawcze i baza źródłowa

Pan mgr Kamil Stępniaak przygotowując rozprawę doktorską wykorzystał szeroki wachlarz metod badawczych, aby kompleksowo przedstawić zagadnienia związane z tematyką dysertacji i zaprezentować pogłębioną i kompleksową analizę zagadnień związanych z partycypacją społeczną w procesie stanowienia prawa w Szwajcarii.

Doktorant w pracy - ze względu na charakter materiału źródłowego oraz sformułowane cele badawcze - wykorzystał metody badawcze stosowane w wielu dyscyplinach naukowych, głównie w naukach prawnych, historycznych i społecznych.

Doktorant, jak sam zaznacza, posłużył się paradygmatami oraz aksjomatami funkcjonującymi w naukach prawnych. Ponadto stwierdza, że w dysertacji zastosował dedukcyjną metodę rozumowania oraz pomocniczo metodę indukcyjną, a w zakresie metodologii ogólnej implikuje metodę diachroniczną. Metody badawcze, które zostały zastosowane przy tworzeniu rozprawy doktorskiej to przede wszystkim metody: historyczna, dogmatyczna, językowo-logiczna, aksjologiczna, komparatystyczna. W recenzowanej pracy jest również często stosowana, co charakterystyczne dla młodych naukowców, typowa metoda opisowa.

Baza bibliograficzna przywołana w rozprawie jest dość obszerna. Składają się na nią ponad 450 publikacji naukowych, ponad 20 aktów normatywnych oraz 3 orzeczenia i 5 dokumentów urzędowych, a także ponad 40 źródeł internetowych.

Choć Doktorant skorzystał z bogatej literatury, to nie wyczerpał dostępnych źródeł. Dla przykładu, zabrakło takich pozycji jak choćby: do gene-

slw

zy – W. Woodrow, *Ustrój państwowy Szwajcarii*, Warszawa 1916, ewolucji systemu – R. Klimowiecki, *Rada Związkowa (Bundesrat) w Szwajcarii*, „Państwo i Prawo”, nr 10, 1958; E. Nowacka, *Organizacja gmin w Szwajcarii*, „Samorząd Terytorialny”, nr 3, 1994; D. Thürer, *Instytucje demokracji bezpośredniej w Szwajcarii*, [w:] *Tworzenie prawa w demokratycznym państwie*, pod red. H. Suchockiej, Warszawa 1992; Z. Wasik, *Rola szwajcarskiej Rady Związkowej w działalności ustawodawczej państwa*, „Państwo i Prawo”, nr 11, 1978, czy też analizy sytuacji badanego zagadnienia – S. Grabowska, *Instytucja ogólnokrajowej inicjatywy ludowej w wybranych państwach europejskich. Studium prawnoporównawcze*, Rzeszów 2005, E. Myślak-Bodek, *Natura demokracji szwajcarskiej. Formy aktywności obywatelskiej*, „Państwo i Społeczeństwo” VI, 2006, nr 1, s. 109-118, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/25370/MYSLAK_Natura_demokracji_szwajcarskiej_2006.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Myślak E., *System polityczny Konfederacji Szwajcarskiej*, Kraków 2014.

Ponadto odczuwalne są braki w literaturze obcojęzycznej, bo choć Doktorant skorzystał z dorobku naukowców szwajcarskich, to jednak pozostaje pewien niedosyt w tym zakresie, szczególnie jeśli chodzi o literaturę z ostatnich lat. Aktualnie nie stanowi tak poważnego problemu, jak to miało miejsce dawniej, pozyskanie publikacji obcojęzycznych dotyczących badanego tematu. Nie ma potrzeby wyjeżdżać na kosztowne kwerendy biblioteczne. Dla przykładu, aby zapoznać się z literaturą z zakresu problematyki demokracji bezpośredniej i jej instytucji w Szwajcarii wystarczy wejść na strony jednej z szwajcarskich bibliotek uniwersyteckich, aby pozyskać potrzebne publikację. Dlatego też zasadnym byłoby skorzystanie z takiej opcji pozyskania literatury, szczególnie tej najnowszej.

3. Konstrukcja (struktura) i ogólna ocena rozprawy

Konstrukcja rozprawy odpowiada jej tytułowi. Recenzowana praca liczy 414 stron. Składa się z Wprowadzenia, ośmiu rozdziałów, Podsumowania oraz Spisu treści, Bibliografii i Spisu schematów i tabel.

We wprowadzeniu Autor przedstawia przyczyny wyboru problematyki związanej z partycypacją społeczną w procesie stanowienia prawa w Szwajca-

rii, a także formułuje hipotezy badawcze, które starał się zweryfikować, analizując akty prawne i literaturę przedmiotu. Jak zauważa Doktorant „Przedmiotem mojej rozprawy doktorskiej jest wpływ konstytucyjnych instytucji partycypacji społecznej na proces stanowienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej.” (str. 11) Ponadto mgr Kamil Stępnik stwierdza, że „W hipotezie prowadzonych rozważań usiłuję dokonać confirmacji tezy stanowiącej, że w szwajcarskim systemie ustrojowym istnieje zasadna korelacja pomiędzy przyjętymi konstytucyjnymi instytucjami partycypacji społecznej a procesem legislacyjnym. Próbuję wykazać, jaki wpływ mechanizmy partycypacyjne wywierają na prawodawstwo, a także szerzej: na wynik działalności prawotwórczej Federacji, kantonów i gmin.” (str. 11).

Podstawowym pytaniem badawczym recenzowanej dysertacji jest: czy i w jakim zakresie mechanizmy partycypacji społecznej wpływają na proces stanowienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej? Autor stawia tu kolejną hipotezę badawczą, że instytucje szwajcarskiego prawa konstytucyjnego pozwalają obywatelom na zintensyfikowane uczestniczenie w procesie legislacyjnym poprzez rozwinięte mechanizmy demokracji bezpośredniej, zaś zakorzeniona wśród obywateli kultura prawna oraz poczucie dbałości o dobro wspólne pozwala na ich efektywne wykorzystanie. Na potrzeby analizy zagadnień związanych ze stawianymi hipotezami i pytaniami Doktorant sformułował również pomocnicze, dodatkowe pytania badawcze: 1) w jaki sposób rozwój systemów demokratycznych wpłynął na ukształtowanie ustrojowego systemu szwajcarskiego? 2) jakie charakterystyczne instytucje demokratyczne są wyróżniane w tzw. modelu szwajcarskim? 3) w jaki sposób ukształtowanie organów państwowych oraz przyjęty system polityczny wpływają na poziom partycypacji społecznej? 4) jaka jest charakterystyka źródeł prawa oraz procesu legislacyjnego w Szwajcarii? 5) w jaki sposób normy prawa konstytucyjnego zapewniają obywatelom udział w procesie stanowienia prawa? 6) czy i w jakim zakresie stosowanie mechanizmów demokracji bezpośredniej może wpływać na dysfunkcjonalność ustroju państwowego? W tej części rozprawy Autor wymienia także metody badawcze, które zastosował podczas pracy nad dysertacją.

W rozdziale pierwszym „Rozwój myśli demokratycznej jako rudymen-
taryzacji społecznej w procesie stanowienia prawa” (str. 23-109) Pan mgr
Kamil StępniaK sumiennie przedstawiła genezę i ewolucję idei partycypacji
społecznej. Następnie charakteryzuje współczesne rozumienie pojęcia demo-
kracji i jej modele ustrojowe, by w dalszej kolejności omówić innowacyjne
koncepty i rozwiązania w demokratycznym systemie sprawowania władzy
Zakończenie rozdziału stanowi analiza partycypacji społecznej jako elementu
demokratycznego procesu stanowienia prawa oraz wnioski odautorskie do
przedstawionej tematyki. Takie zakończenie rozdziału jakim są wspomniane
wnioski Autor zamieścił w każdym rozdziale dysertacji, co zdecydowanie za-
sługuje na uznanie i aprobatę.

Rozdział drugi dysertacji „Demokracja jako wartość konstytucyjna
w ewolucji ustroju Szwajcarii” (str. 110-157) jest próbą analizy idei demokra-
cji w konstytucjonalizmie szwajcarskim. Doktorant, w pierwszej części roz-
działu omawia poszczególne etapy ewolucji ustroju Szwajcarii, w tym ustroju
Dawnej Konfederacji oraz okres dominacji francuskiej, a także przybliżyła
unormowania zawarte w Konstytucjach z 1848 r. i z 1874 r. Drugą część
rozdziału stanowi dość rzetelna charakterystyka genezy Konstytucji Federal-
nej z 1999 r. i podstawowych założeń ustrojowych wraz z ich charakterysty-
ką, ze szczególnym uwzględnieniem zasady suwerenności narodu w szwaj-
carskiej demokracji partycypacyjnej.

Partycypacja społeczna w procesie stanowienia prawa jako zasada
szwajcarskiej demokracji stanowi treść rozdziału trzeciego (str. 158-222) re-
cenzowanej rozprawy doktorskiej. Doktorant analizuje system źródeł prawa
i ustrój organów prawodawczych Konfederacji Szwajcarskiej rozpoczynając
od szczebla federacyjnego procesu legislacyjnego, by następnie przejść do
charakterystyki prawodawstwa na poziomie kantonalnym i gminnym. Mgr
Kamil StępniaK omawia instytucje partycypacji społecznej w procesie stano-
wienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej oraz socjologiczne i polityczne
przesłanki tejże partycypacji. Jak sam Autor wskazuje w rozdziale tym wyja-
śnia „pojęcie „formuły magicznej” oraz wskazuję jak funkcjonuje system par-
tyjny w Szwajcarii.” (str. 18) Ponadto Doktorant skupia się na zagadnieniu
kultury prawnej Szwajcarów, która, zdaniem Autora, nie pozostaje obojętna

w stosunku do frekwencji w referendach czy udziału w innych formach demokracji bezpośredniej.

W rozdziałach od czwartego do siódmego Doktorant stara się „dokonać takiej operacjonalizacji zagadnień związanych z przedmiotowymi kwestiami, aby w danym rozdziale znalazły się relewantne względem siebie mechanizmy partycypacyjne. Jako pomocnicze kryterium operacjonalizacji przyjąłem systematykę instytucjonalną.” (str. 18) Dlatego też w rozdziale czwartym „Inicjatywa ludowa jako dystynkcja procesu legislacyjnego Konfederacji Szwajcarskiej” (str. 223-246) mgr Stępniaak analizuje zagadnienia związane z poszczególnymi rodzajami inicjatywy ludowej na szczeblu gminnym, kantonalnym i federalnym. Piąty rozdział „Referendum jako szczególna forma sprawowania władzy przez obywateli Szwajcarii (str. 247-300) stanowi omówienie kolejnej zinstytucjonalizowanej formy demokracji bezpośredniej jaką jest referendum. Następne dwa rozdziały: szósty „Zgromadzenie ludowe (*Landsgemeinde*)” (str. 301-326) i siódmy „Konsultacje społeczne jako szczególna forma partycypacji społecznej” (str. 327-336) to charakterystyka dalszych dwóch instytucji demokracji bezpośredniej funkcjonujących w Konfederacji Szwajcarskiej.

Ostatni ósmy rozdział „Elementy dysfunkcjonalności szwajcarskiego modelu partycypacji społecznej” stanowi ciekawą próbę odpowiedzi na pytanie czy przyjęte mechanizmy konstytucyjne powodują rzeczywisty stopień dysfunkcjonalności systemu ustrojowego. Autor ponadto stara się wytłumaczyć co rozumie pod pojęciem „dysfunkcja”.

Zakończenie stanowi syntetyczne podsumowanie pracy oraz weryfikację stawianych hipotez. Doktorant ponadto formułuje wnioski z przeprowadzonych badań i formułuje uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Reasumując, konstrukcję pracy należy uznać za prawidłową i odzwierciedlającą istotne zagadnienia omawianej problematyki.

4. Ocena szczegółowa (merytoryczna)

Lektura dysertacji doktorskiej Pana mgr Kamila Stępniaaka skłania do kilku wniosków. Autor jako płaszczyznę swoich zainteresowań naukowych wyznaczył analizę regulacji prawnych i wzajemnych zależności pomiędzy

udziałem obywateli i władzy wykonawczej i ustawodawczej w procesie tworzenia prawa w Szwajcarii. Cel ambitny i trudny z kilku powodów.

Po pierwsze, jest dość obszernie już omówiony, nie tylko w literaturze szwajcarskiej, czy szerzej zagranicznej, ale również w polskiej. Znaleźć nowe, innowacyjne podejście do bogato opisanego tematu już jest trudnym zadaniem.

Po drugie, aby podejść rzetelnie do tematu, nie wystarczy znać regulacje prawne, ale trzeba mieć wiedzę o wzajemnych zależnościach pomiędzy poszczególnymi stronami procesu legislacyjnego, znać sytuację polityczną i społeczną, która jest równie ważna przy korzystaniu z form demokracji bezpośredniej, jak same przepisy je regulujące. Że o tradycji i zwyczajach miejscowych już nie wspomnę.

Po trzecie, analiza praktyki stosowania form demokracji bezpośredniej w stanowieniu prawa w Szwajcarii obejmuje znaczny materiał badawczy na który składa się nie tylko inicjowanie projektów zmian w aktualnie obowiązującym prawie czy też tworzenie nowych aktów prawnych, ale również całość działań około-proceduralnych. Dzięki temu możliwym by było przedstawienie wątpliwości, problemów czy też niejasności związanych z praktyką w tej materii, a w konsekwencji dałoby możliwość przedstawiania propozycji zmian w regulacjach prawnych, które by w przyszłości dały możliwość uniknięcia błędów czy problemów współcześnie istniejących, co byłoby z pewnością elementem nowatorskim w badaniach dotyczących tej tematyki. Ponadto nie sposób pominąć całości dorobku orzeczniczego w tej materii.

Po czwarte, wyznaczony obszar badawczy jest bardzo rozległy. Doktorant chciał kompleksowo przedstawić partycypację społeczną w procesie stanowienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej, czyli poddać analizie proces stanowienia prawa na szczeblu federalnym, kantonalnym i gminnym. Ponadto chciał przedstawić pewną syntezę współczesnych trendów prawnych i społecznych w zakresie angażowania obywateli w sprawowanie władzy publicznej. Ale jakby tego jeszcze było mało, Autor stwierdza, że „nie wykluczam także szerszego podejścia do omawianej problematyki, co staram wykazać się w dalszej części pracy. Mam na myśli m.in. wpływ instytucji partycypacyjnych na ustrój oraz funkcję przedstawicielskich organów prawodawczych

w Federacji, kantonach i gminach; oddziaływanie na zasady konstytucyjne; czy nawet interakcję z kulturą polityczną.” (przypis 5, str. 11).

Po szóste, aby mówić o kompleksowej analizie tematu należy poddać analizie nie tylko sformalizowane instytucje demokracji bezpośredniej, ale również te niesformalizowane, które jednak funkcjonują w społeczeństwie na poszczególnych szczeblach podziału administracyjnego państwa i umożliwiają udział społeczeństwo w procesie prawotwórczym. Należałoby omówić to czy istnieją takie formy, a jeśli tak to jaki mają charakter, a także na czym polega - lub może polegać - ich udział w tworzeniu prawa.

Jak śmiało można stwierdzić – obszar badawczy bardzo obszerny, którego badanie mogłoby dać efekt w postaci monografii będącej dziełem życia twórcy. Analizie powinny zostać poddane nie tylko akty prawne szczebla federalnego, kantonowego i gminnego, ale także orzecznictwo oraz praktyka korzystania z form demokracji bezpośredniej przez obywateli i mieszkańców danego państwa.

Po przeczytaniu rozprawy doktorskiej uważam, że ambitnym założeniem ze wstępu pracy Doktorant nie do końca podolał.

Doktorant poddał dość sumiennej analizie regulacje prawne na szczeblu federalnym, dla przykładu analiza inicjatywy ludowej na szczeblu federalnym obejmuje ponad 10 stron. Natomiast o analizie regulacji szczebla kantonowego oraz gminnego można powiedzieć że są dość pobieżne i niestety nie można ich określić mianem kompletnych - o inicjatywie na szczeblu gminnym raptem 3 strony.

Ponadto, gdy Autor pisze o partycypacji społecznej szczebla federalnego to przedstawia również praktykę w tym zakresie. Ale charakteryzując partycypację na poziomie gminy otrzymujemy tylko pobieżne zestawienie przepisów, pomijając już nie do końca zasadne skupienie się na największej gminie Zurych z pominięciem pozostałych gmin szwajcarskich. A przecież informacje w Internecie są dostępne w badanym zakresie, zarówno te dotyczące regulacji prawnych, jak i praktyki stosowania, inicjatyw oraz kontroli sądowej.

Kolejna uwaga dotyczy doboru analizowanych form partycypacji społecznej w Szwajcarii. Oczywiście Autor przedstawił inicjatywę ludową, referendum, konsultacje społecznie i zgromadzenie ludowe, ale niestety zapo-

mniał czy też pominął (jeśli zamierzenie to dlaczego, co było tego powodem?) prawo petycji czy też mniej sformalizowane formy jak wysłuchanie publiczne i dialog społeczny.

Można odnieść wrażenie, że Autor dysertacji oparł swoje badania na materiale, który „czekał na Niego” ostatnie 10, czy 15 lat. A jest to materia omówiona, zanalizowana i scharakteryzowana dość dokładnie. Nowością dla nauki byłyby badania i analizy prawodawstwa i praktyki, w tym również orzeczniczej ostatnich lat. Dzięki temu praca nie posiadałaby tak wyraźnego waloru odtwórczego, wniosłaby oryginalne i nowe ustalenia do badań nad partycypacją społeczną w Szwajcarii. Nowością na gruncie literatury polskojęzycznej byłaby z pewnością charakterystyka form demokracji bezpośredniej na poziomie kantonalnym i gminnym w Szwajcarii z uwzględnieniem aktualnej praktyki i doświadczeń w tym zakresie, której w pracy zabrakło.

Myślę, że problemem tej dysertacji jest ambicja Doktoranta, aby przedstawić całość, wszystkie zagadnienia, które wiążą się z partycypacją obywateli w procesie stanowienia prawa w Szwajcarii. Nie dość, że sam w sobie tytuł dysertacji „Partycypacja społeczna w procesie stanowienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej” jest bardzo obszerny, to jeszcze Autor we wstępie rozszerzył zakres swoich badań stwierdzając: „Celem pracy zatem nie jest tylko deskrypcja instytucji prawa szwajcarskiego (co miało już miejsce w polskich i zagranicznych opracowaniach problemowych - monograficznych oraz pracach przyczynkowych), lecz także wskazanie hipotetycznego związku pomiędzy prawnymi instytucjami partycypacji a procesem prawodawczym. Ponadto do omawianego zagadnienia staram się podchodzić w możliwie szeroki sposób: mając na względzie tło historyczne, dogmatyczne, prawne, a także charakterystykę instytucji demokracji bezpośredniej – także poza kontekstem szwajcarskim. Dążę bowiem do tego, aby niniejsza praca doktorska była analizą nie tylko rozwiązań w kraju Helwetów, ale także pewną syntezą współczesnych trendów prawnych i społecznych w zakresie angażowania obywateli w sprawowanie władzy publicznej.” (str. 11)

Czytając pracę można odnieść wrażenie, że Doktorant zdradza tendencje do dość swobodnego używania niektórych określeń. Dla przykładu: „Dlatego też na gruncie mojej dysertacji stosuje przede wszystkim pojęcie >>par-

tycypacji społecznej<<, które w moim przekonaniu, jest najbardziej adekwatne w kontekście instytucji konstytucyjnych w Szwajcarii, które umożliwiają w tym kraju sprawowanie władzy publicznej przez obywateli.” (str. 95), czy „Należy również zauważyć, że każdy zainteresowany posiada możliwość wysłania pisemnej prośby, sugestii czy skargi skierowanej do władzy - również w procesie legislacyjnym. (...) Odpowiedź organu na taką petycję nie jest obowiązkowa, jednakże każde takie działanie musi być odnotowane w postaci notatki służbowej.” (str. 265-266) Czy Autor miał na myśli partycypację obywatelską czy społeczną pisząc o sprawowaniu władzy przez obywateli? Pisząc o prośbie, sugestii, skardze, by następnie użyć pojęcia petycja – co miał na myśli? Czy takie formułowanie myśli jest błędem merytorycznym czy też niefrasobliwym podejściem młodego naukowca do precyzyjnego języka prawa?

Pan magister Kamil Stępniaak dość odważnie formułuje wnioski czy też opinie co samo w sobie jest warte uznania u młodego naukowca. Jednakże niektóre wnioski nie mają uzasadnienia w przeprowadzonych wcześniej badaniach czy analizie danej tematyki. Przykładem tego może być podsumowanie rozdziału drugiego, gdzie Autor dochodzi do wniosku, że ludzie najchętniej przestrzegają i słuchają prawa, które sami ustanowili i takie rozwiązania ma system prawny Szwajcarii na wszystkich szczeblach podziału administracyjnego państwa. Wniosku tego nie poprzedzają badania praktyki stosowania prawa i efektów korzystania z tego prawa przez społeczeństwo. Kolejnym przykładem jest konkluzja „Poziom partycypacji jest spolaryzowany w zależności od tematu poddanego pod głosowanie i kantonu, w którym się ono odbywa. Widoczna jest jednak tendencja coraz mniejszego uczestniczenia obywateli w formach demokracji bezpośredniej - zarówno na poziomie federalnym, jak i kantonalnym” (str. 274). Na jakiej podstawie Autor doszedł do takiej konkluzji, tego nie jesteśmy w stanie dowiedzieć się z dysertacji.

Autor analizując instytucje demokracji bezpośredniej skupia się głównie na regulacjach szczebla federalnego, jedynie szablonowo i bardzo skrótowo przedstawiając regulacje kantonalne i gminne. Dla przykładu, o ile instytucja ludowej inicjatywy konstytucyjnej została omówiona dość dokładnie, to brak analizy inicjatywy ludowej na szczeblach niższych, szczególnie skutków

przyjęcia lub odrzucenia aktu prawnego zainicjowanego przez obywateli oraz praktyki jego stosowania (zob. str. 242-243).

Właściwie przygotowana rozprawa doktorska to taka, która nie tylko posiada właściwą formę i stanowi rozwiązanie problemu naukowego, ale jej lektura pozwala także stwierdzić, iż Autor posiada szerszą wiedzę na temat opisywanych zagadnień, niż to wynika z zakresu tematycznego pracy.

Przedstawione mi do recenzji opracowanie z pewnością dowodzi rozległej wiedzy Pana mgr Kamila Stępnika w zakresie partycypacji społecznej w Szwajcarii. Jednakże praca ta posiada pewien mankament - Autor pisze wszystko co wie na dany temat, jak gdyby zapominając czasami, że swoje wnioski musi oprzeć o materiał badawczy. Pomija część wątków wymagających analizy, aby można było mówić o kompleksowym opracowaniu tematu. Ambitne cele, wskazane we wstępie pracy zostały jedynie częściowo osiągnięte. Praca wymaga uzupełnienia o wspomniany wyżej materiał. Innym rozwiązaniem byłoby uszczegółowienie czy też zawężenie tematu badań i doprecyzowanie materii dysertacji. Tak szeroko zakreślony temat badawczy, jak to zrobił Autor: „Głównym problemem badawczym mojej dysertacji jest odpowiedź na pytanie: czy i w jakim zakresie mechanizmy partycypacji społecznej wpływają na proces stanowienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej? Analiza literatury przedmiotu, a także dokonane obserwacje wskazują bezspornie, że powyższy związek istnieć powinien, jednakże na podstawie dotychczasowej literatury trudno jest określić jego charakter (czy jest to korelacja, związek przyczynowo-skutkowy, wynikanie)” (str. 370) nie został wyczerpany w pracy.

5. Ocena formalna rozprawy

Analizując stronę formalną dysertacji należy stwierdzić, iż praca wymaga zdecydowanej korekty językowej, w szczególności stylistycznej oraz interpunkcyjnej.

Zdarzają się błędnie przywoływane publikacje, dla przykładu przywołana jest publikacja: S. Grabowska, R. Grabowski, *Alternatywne sposoby głosowania a aktywizacja elektoratu*, Rzeszów 2007, s. 12-47, jednakże poprawna forma przywołania to: Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.:

„Alternatywne sposoby głosowania a aktywizacja elektoratu. Rzeszów, 26-27 marca 2007 roku, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Rzeszów 2007, s. 12-47. Na marginesie należy stwierdzić, że na stronach od 12 do 20 zamieszczona jest lista uczestników konferencji.

W jednym przypisie Autor przywołuje publikację M. Kruk, *Wprowadzenie do problematyki parlamentarnego systemu rządów*, opublikowaną w monografii pod redakcją T. Mołdawy, J. Szymanka, M. Mistygacza, pod tytułem: *Parlamentarny system rządów. Teoria i praktyka*, w Warszawie w 2012 r., natomiast w innym miejscu autorstwo tej samej monografii zostało przypisane T. Mołdawie, J. Szymankowi, M. Mistygaczowi. Nie wspomnę o błędnym przywołaniu nazwiska jednego z redaktorów Tadeusza Mołdawy.

Na koniec - sugeruję Autorowi weryfikację przywoływanych stwierdzeń. Doktorant pisze: „Konfederacja Szwajcarska nazywana jest >>perłą demokracji bezpośredniej<< (str. 13) oraz „Wszystkie powyższe przesłanki skłoniły mnie do podjęcia w rozprawie doktorskiej refleksji nad państwem, które jest >>perłą demokracji bezpośredniej<<” (str. 369). Niestety jest to twierdzenie błędne. Nie Szwajcaria jest „perłą demokracji bezpośredniej”, tylko inicjatywa ludowa jest nazywana przez Szwajcarów „perłą” konstytucji tego kraju, zob. Z. Czeszejko – Sochacki, „Referendum i inicjatywa ludowa w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej”, *Studia Prawnicze* 1898, nr 2-3, s. 32.

6. Konkluzja

Wszelkie krytyczne uwagi zamieszczone w niniejszej recenzji nie podważają ogólnej pozytywnej oceny rozprawy doktorskiej. Dlatego też stwierdzam, iż rozprawa doktorska autorstwa magistra Kamila Stępniaaka pt.: „Partycypacja społeczna w procesie stanowienia prawa w Konfederacji Szwajcarskiej” spełnia wymagania przewidziane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, Nr 65, poz. 595 ze zm.) i wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

